

HAYOT DAVOMIDA TA'LIM Olish: YANGI PARADIGMALAR VA KUTILADIGAN NATIJALAR

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Сайдирахмад Усмонов

*Самарқанд вилояти халқ таълими ходимларини малакасини ошириш
худудий маркази доценти*

БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА МАЪНАВИЙ-МАЪРИФИЙ ИШЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ПЕДАГОГИК МОҲИЯТИ

Аннотация. Ушбу мақолада мактабдаги маънавий-маърифий ишларнинг самарали ташкил этиб борилиши, ҳамда улар учун педагогик шарт-шароитларнинг таъминланиши муаммосини ўрганишда янги методологик ёндашув ҳақида маълумот берилган.

Калит сўзлар: бошланғич таълим, синф, маънавий-маърифий ишлар, қадрият, шахс

Мактаб маънавий-маърифий ишларининг амалий-педагогик мақсади —бу ўқувчиларда маънавий маданиятни шакллантиришдир. Маънавий-маърифий ишлар натижаси ўқувчининг маънавий маданияти ва унинг таркибий қисмларига педагогик таъсирнинг самарали этиб боришига боғлиқ. Ушбу педагогик шарт —шароитни таъминлаш мақсадида муаммони ўрганиш ва ҳал қилишда биз педагогика фанлари олимлари томонидан ишлаб чиқилган ўқувчилар маънавий маданиятини шакллантиришнинг янги методологик ёндашувидан келиб чиқдик. Унга кўра, шахснинг ички маънавий дунёси маънавий эктиёж, маънавий қизиқиш, маънавий фаолият ва маънавий қадрият каби асосий таркибий қисмлар тизимидан иборат. Мазкур концептуал ёндашувдан келиб чиққан ҳолда биз шахс маънавий дунёси ички тараққиёти моделини ишлаб чиқдик.

«... Шахнинг маънавий эҳтиёжи маънавий қизиқишни вужудга келтиради, у шахс фаолияти жараёнида намоён бўлади ва натижада маънавий қадрият юзага келади. Маънавий қадрият ўз навбатида юқори маънавий эҳтиёжнинг пайдо бўлишига асос бўлади. Маънавий ривожланишнинг бу айланиш даври узлуксиз давом этади» [1; 10].

Ўқувчилар маънавий маданиятини шакллантириш манбаларидан унумли фойдаланиш масалага замонавий ёндашувни, яъни уларни педагогик технологик жараён сифатида талқин қилишни талаб қилади. Бунинг учун эса фан, адабиёт, санъат, маориф, дин ва маънавий — рухий қадриятлар билан бошланғич синф ўқувчиларининг эҳтиёжлари, билимлари, қизиқишлари, фаолияти ва қадриятлари орасида педагогик алоқадорликни таъминлаш талаб қилинади.

Масалага педагогик-технологик нуқтаи назаридан таҳлилий ёндашиш бошланғич синфларда маънавий-маърифий фаолиятни технологик талқин қилиш имконини берди

Маънавий-маърифий ишлар, авваламбор, халқимизнинг маънавий-маърифий меросини ифодалайди. Чунки бу мерос миллий мафкуранинг ҳам, маданиятнинг ҳам, умуман бутун маънавиятимизнинг мустаҳкам манбаидир. Давр синовига бардош бера олмаган, вақтинчалик қимматга эга бўлган ҳодисалар ҳеч қачон меросга айланмайди. Вақт ўтиши билан изсиз йўқолиб кетади, қадриятлар эса муайян халқнинг асл белгиларини ўзида акс эттиради. Демак, маънавий-маърифий ишларни муваффақиятли ташкил этиш учун шахс ижтимоий фаоллигининг ижтимоий-психологик механизмларини, шунингдек, жамоавий фаолиятни изчил фаоллаштириш шароитларини билишга таяниш зарур.

Ижтимоий фаоллик механизмини тушунишда таъсир кўрсатиш назарияси катта аҳамиятга эгадир. Бу назариянинг асосий қоидаларига кўра болада қандайдир амалий ҳаракат тажрибасини мустаҳкамловчи ёки қайд этувчи одатдаги дастлабки психологик реакция пайдо қилинади. Ҳаракатнинг такрорланиши ёки ўхшаш вазиятнинг вужудга келиши натижасида таъсир «уйғониб», ана шу ҳаракат ёки шу вазиятда керак бўладиган тажрибани сафарбар этади. Шу тариқа шахс фаоллигининг ҳар бир янги акти илгари пайдо бўлган таъсирда тўпланади.

Маънавий-маърифий ишларнинг устувор мақсади иймон-эътиқоди бутун, иродаси бақувват эркин фуқаро маънавиятини шакллантиришдир. Яъни мустақил дунёқарашга эга, ажодларимизнинг бебаҳо мероси ва замонавий тафаккурга таяниб яшайдиган баркамол шахс — комил инсонни тарбиялашдан иборат. Мазкур ижтимоий буюртмани педагогик талқини ўқувчиларда эътиқодни шакллантириш вазифасини ҳосил қилади.

Ўқувчи ўз фаолиятида ундан ота-она, мактаб талаб қилаётган хулқ-атвор меъёрлари билан бир каторда ўқувчилар орасида ўзаро қабул қилинган норасмий, лекин таъсирчан меъёрларни ҳам намоён қилади. Бу меъёрлар баъзи ҳолларда ўзаро уйғун, (ростгўйлик, қийналган синфдошга ёрдам бериш), баъзи ҳолларда эса (масалан, уй вазифасини кўчиртиришни ўқувчилар ўзаро ижобий

ҳол деб қарашса, мактаб, синф раҳбари томонидан бу қораланади) бир-бирига зид бўлади. Шу сабабли маънавий- маърифий ишларда ўқувчи ва ўқувчилар жамоасида миллий истиқлолий эътиқодни шакллантириш муҳим ижтимоий — педагогик аҳамият касб этади.

Бошланғич синф ўқувчиларида миллий истиқлолий эътиқоднинг асослари шакллантирила борилади. Бу жараён механизми ўзаро узвий боғланган тўрт **босқични** ўз ичига олади.

Биринчи босқичда ўқувчиларнинг шахсий фикр, муносабатларини ўрганиш бўлиб, унда ўқувчиларнинг у ёки бу масала, воқеа (масалан, давлат рамзлари) тўғрисидаги билимлари, уларга муносабатлари умумлаштирилади.

Иккинчи босқичда билдирилган турли туман фикр ва муносабатлардан энг тўғриси, энг мақбули танланиб, учраган нотўғри фикр, тушунча, муносабатлар таъсирини сусайтиришга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилади. Тўғри қараш, нуқтаи назарни қўллаш талаб қилинадиган вазиятлар, фаолият турлари ташкил қилинади. Масалан ўқувчилар, уларнинг ота-оналарига миллат ва давлат манфаатлари уйғунлигини англатишга қаратилган содда мисол, вазиятлар намойиш қила борилади. Бу ўта муҳим. Чунки манфаат англанмаса, ўқувчининг ўзига; ота-она, миллат, давлатга муносабати ҳам ўзгармайди. Бошланғич синф ўқувчилари жамоасида истиқлолий эътиқодни қосил қилишда ўқитувчининг ўзи ҳам шу эътиқодда бўлиши муҳим. Акс ҳолда, у қўллаётган услубнинг таъсирчанлиги суст бўлади.

Учинчи босқичда турли фикрлар, қарашларни уйғунлаштириш амалга оширилади. Синфда, мактабда, жамиятда бўлаётган воқеаларни кўриб, эшитиб унга муносабат пайдо бўлади. Муносабатлар ранг-баранг бўлиши мумкин. Лекин уларни ўзаро боғловчи, бирлаштирувчи қирралари бўлади. ўқитувчи синф ўқувчиларининг у ёки бу масала бўйича яқдил муносабатини ҳосил қилишда ана шу қирраларни топиб, бирлаштиришга эришмоғи зарур.

Тўртинчи босқичда синф ўқувчиларида ҳосил қилинган яқдил эътиқодни «ишга тушириш» амалга оширилади. Бундан мақсад — синф ўқувчилари орасида шакллантирилган умумий фикр, эътиқодни уларнинг кундалик ҳаёти, фаолиятида, ўзаро муносабатларида амал қиладиган қоида, талаб, меъёрга айлантиришдир. Шу тариқа ўқувчилар жамоасида миллий истиқлолий эътиқод асосларини шакллантириш 1) умумий, ранг — баранг фикрлардан энг тўғрисини ажратиб олиш, рағбатлантириш; 2) тўғри фикрни эътиқодга айлантириш; ва 3) эътиқодни амалий фаолиятга татбиқ қилинишига эришмоқдир. Албатта бу босқичлар орасидаги чегара нисбий. Шундай вазиятлар бўладики, биринчи ва иккинчи босқичларни ташлаб ўтишга тўғри келади. Масалан, ўқувчилар орасида очкўзлик, мақтанчоқлик, ёлғончилик каби одатларга салбий муносабатни шакллантиришда ушбу салбий иллатларга ўқувчиларнинг шахсий муносабатларини махсус ўрганишга зарурат қолмайди. Чунки, юқорида қайд қилганимиздек, бу сифатларнинг салбий эканлиги ўз-ўзидан маълум. Шу сабабли биринчи ва иккинчи босқичлар ташлаб ўтилади ва учинчи — эътиқодни амалий фаолиятга татбиқ қилишга тўғридан-тўғри киришилади. Шу сабабли умумтаълим мактабларида амалга ошириладиган

маънавий-маърифий ишлар ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий педагогик хусусиятларга эга.

Бошланғич мактабларда маънавий-маърифий ишларнинг пировард натижаси ўқувчиларда маънавий маданият асосларини шакллантиришдир. Бу эса мақсадга йўналтирилган педагогик таъсир тизими самарадорлигини оширишга қаратилган тарбиявий, психологик шарт-шароитнинг таъминланишига боғлиқ.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Мусурмонова О. Маънавий қадриятлар ва ёшлар тарбияси асослари. Умумтаълим мактаблари учун. — Т.: Ўқитувчи, 1995 йил. -192 б.
2. Musurmanova A. Issues of strengthening the family institutions in Uzbekistan: Theory and practice //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2018. – Т. 8. – №. 10. – С. 4-11.
3. Raximqulova, M. (2021). TA'LIMGA INNOVATSION YONDASHUV– O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA. INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL, 118-121.
4. Jamilovna, N. D. (2021). SINF RAHBARINING KOMPETENTLIGINI OSHIRISH YO'LLARI. INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL, 2(4), 118-125.